

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.4.23>

О. М. СЕМЕНОГ

*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна
Електронна пошта: olenasemenog@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8697-8602>*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ PhD З ОСВІТНІХ НАУК: ДОСВІД ІНСТИТУЦІЙ-ПАРТНЕРІВ

У статті узагальнено досвід Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка щодо розвитку професійної компетентності здобувачів PhD з освітніх наук в умовах війни.

У межах дослідження використано теоретичні методи, зокрема аналіз нормативних документів, науково-педагогічних джерел, змісту освітньо-наукових програм партнерських інституцій, а також емпіричні методи, такі як спостереження за освітнім процесом.

Висвітлено специфіку фахової педагогічної підготовки здобувачів, адаптування освітнього процесу до кризових умов: оновлення освітніх компонентів, урахування загальнонаціональних, європейських тенденцій у сфері освіти, регіонального контексту. У результаті дослідження підтверджено, що науково-педагогічні колективи інституцій-партнерів адаптували освітній процес до викликів війни, здійснюють перебіг навчання через упровадження дистанційного формату. Кожна з освітньо-наукових програм поєднує освітній та науковий складники, враховує інтегральну, загальні, фахові компетентності, програмні результати навчання відповідно до вимог Професійного стандарту викладача закладу вищої освіти, реалізовується в межах потреб забезпечення сталого розвитку і є унікальною за своїми науковими дослідженнями в межах України і регіону. З'ясовано за опитуваннями викладачів, здобувачів, спостереженням за освітнім процесом, що перебіг освітнього процесу дозволяє створити ефективне освітнє середовище для особистісного розвитку аспірантів, дає можливість здійснювати якісні дослідження з проблем загальної педагогіки, історії педагогіки чи порівняльної педагогіки на основі українського і зарубіжного досвіду педагогічної освіти і освіти дорослих, враховує регіональні потреби і особливості, використовує історичний досвід освітньої діяльності університетів.

Зазначено, що інституції відповідно до угоди про співпрацю здійснюють партнерську взаємодію через організацію конференцій, вебінарів, спільних дослідницьких проєктів та оновлення освітніх програм відповідно до сучасних викликів, розроблення та апробацію тренінгових курсів для науково-педагогічних працівників, проведення викладацької практики.

Комплексний підхід до розвитку професійної компетентності здобувачів PhD забезпечує готовність до дослідницько-інноваційної діяльності.

Ключові слова: освітньо-наукова програма, підготовка, доктор філософії PhD, освітні науки, педагогіка, студентоцентризований підхід, євроінтеграційні пріоритети, освітній процес, професійні компетентності.

Постановка проблеми. Серед безпрецедентних викликів, які значною мірою впливають на розвиток вищої освіти, – повномасштабна війна росії проти України та її катастрофічні наслідки для всього українського суспільства. Незважаючи на численні випробування освітньої сфери війною, підвищення ризику втраченого покоління дослідників, українська вища освіта зберігає свою стійкість і продовжує успішно функціонувати завдяки мужній праці наукових та науково-педагогічних працівників.

Відповідно до затвердженого МОН України професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господар-

ства України № 1466 від 16 жовтня 2024 р.), науково-педагогічні працівники «здійснюють викладання, консультивання та керівництво практичною підготовкою здобувачів вищої освіти, враховуючи принципи інклюзивності; створюють навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів; розробляють, вдосконалюють освітні програми; планують та виконують наукові/ дослідницькі/ творчі проєкти, спрямовують свою діяльність на професійний розвиток» [Про затвердження професійного стандарту, 2024]. Означені вимоги актуалізують розгляд специфіки підготовки і розвитку професійних компетентностей майбутніх науково-педагогічних працівників зі ступенем док-

тора філософії PhD у галузі освітніх наук під час навчання в аспірантурі.

В умовах війни й у повоєнному відновленні країни конкуренція на освітньому ринку роботодавців зростатиме, що зумовлює запит на практико орієнтовані освітньо-наукові програми. Такі програми мають урахувати новітні психолого-педагогічні розробки, зорієнтовані на європейські стандарти, технології дистанційного навчання, забезпечення індивідуалізації освітнього процесу, неперервний професійний розвиток. У цьому контексті важливий досвід проєктних груп закладів вищої освіти та науково-дослідних установ, які оновлюють освітньо-наукові програми підготовки фахівців PhD з урахуванням сучасних викликів, науково-освітніх запитів закладів вищої, післядипломної освіти і співпрацюють як партнери.

Упродовж 2022–2024 рр. партнерська взаємодія пронизує дослідницькі проєкти з питань удосконалення змісту фахової та психолого-педагогічної підготовки вчителя, виробничих практик здобувачів PhD з освітніх наук, які спільно виконують Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН та Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка в межах меморандуму про взаємодію «Об'єднання інституцій-партнерів «Педагогічна синергія» [Об'єднання інституцій-партнерів]. У 2023–2024 рр. у співпраці університету та науково-дослідної установи було проведено щорічні усеукраїнську науково-практичну конференцію «Інновації в освіті і педагогічна майстерність учителя-словесника», присвячену пам'яті академіка Івана Андрійовича Зязюна; міжнародну науково-практичну конференцію здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід», вебінари і гостьові заняття, тренінги викладачів-супервізорів, викладацьку практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення якості освіти і наукової етики знайшли відображення у «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» (2015), «Taking Salzburg Forward – Implementation and New Challenges (2021). Освітньо-наукові програми з підготовки майбутніх докторів філо-

софії у галузі 01 «Освіта / Педагогіка» в різних ЗВО, як показує огляд, побудовані з урахуванням Закону України «Про вищу освіту» (зі змінами та доповненнями), Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (2016), «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» (2023 р., зі змінами); «Про затвердження професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти» (2021) та ін.

Особливості підготовки майбутніх докторів філософії з освітніх наук (методологічні підходи, український та закордонний досвід, європейські пріоритети) досліджені в наукових працях О. Антонової, Л. Баранівської, М. Вовк, О. Дубасенюк, В. Кременя, В. Лугового, Л. Лук'янової, В. Меньяло, Ю. Рашкевича, І. Регейло, А. Сбруєвої, О. Сухомлинської, Ж. Таланової, О. Фаст та ін.; використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів галузі педагогіки – у докторській дисертації А. Яцишин; теоретичні та методичні засади розвитку професійної компетентності викладача ЗВО – у роботах О. Антонової, О. Дубасенюк, А. Сбруєвої, Г. Цветкової. Третій рівень вищої освіти перебуває у фокусі міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій (Волинський НУ імені Лесі Українки, 2022–2024 рр., Науково-дослідний інститут публічного права та Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2024 р.).

У попередніх публікаціях авторки висвітлено український досвід підготовки докторів філософії у галузі 01 «Освіта / педагогіка» у вимірах євроінтеграційних пріоритетів [Семенов, Томашевська, 2021], трансверсальні компетентності у вимірах партнерської взаємодії [Семенов, Попова, Кондрицька, 2021], педагогічне партнерство Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (далі – ІПООД) і Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка в контексті підготовки вчителя (далі – СумДПУ) [Семенов, Вовк]. Означені наукові праці та наявний досвід проєктних груп дає підстави вивчити практики підготовки здобувачів PhD з освітніх наук 1 2022–2024 рр.

Мета статті. У межах статті узагальнено досвід інституцій-партнерів Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (далі – ІПООД) і Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (далі – СумДПУ) щодо перебігу фахової підготовки здобувачів PhD з освітніх наук в умовах аспірантури у фокусі розвитку професійної компетентності майбутніх докторів філософії.

У дослідженні використовуємо методи: теоретичні: вивчення нормативних документів; аналіз науково-педагогічних джерел; освітньо-наукових програм підготовки здобувачів PhD ІПООД і СумДПУ; систематизація, порівняння та узагальнення; емпіричні: опитування, спостереження за освітнім процесом.

Результати та дискусії. Означимо ключові поняття, якими послуговуємося в дослідженні. Посада науково-педагогічного працівника зі ступенем доктора філософії, як зазначається в Законі України «Про вищу освіту» (2014), передбачає високий рівень знань відповідної галузі, вміння успішно застосовувати певні концепції, теорії та методи, що забезпечують високу якість викладання навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадити наукову діяльність, підвищувати професійний рівень [Закон України «Про вищу освіту»].

Підготовка докторів філософії (PhD) у галузі 01 «Освіта / Педагогіка» передбачає здобуття теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2018, зі змінами 2023 р.) компетентність визначено як «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що характеризує здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [Закон України «Про освіту»].

Окреслюючи поняття «*професійна компетентність*», урахуємо характеристики професійної компетентності науково-педагогічних працівників, які пропонують О. Даниско, О. Жабенко, Л. Семеновська,; якість дії праців-

ника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогічної діяльності, залежить від кваліфікації, цінностей моралі та етики, володіння освітніми технологіями, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного вдосконалення і впровадження у практику ідей сучасної педагогіки, методів навчання та викладання [Жабенко, 2017]; професійна компетентність педагога вищої школи має відображати наслідки цифрових змін, активне упровадження змішаного й дистанційного навчання, ролі навчальних консультантів, наставників, тьюторів, тренерів, фасилітаторів, які вміють налагоджувати позитивну конструктивну взаємодію з усіма суб'єктами навчального процесу, надавати різні види підтримки, володіти soft-skills, здатністю створювати нові знання самостійно або співпрацюючи з іншими [Семеновська, Даниско, 2022].

Підґрунтя професійної компетентності науково-педагогічних працівників зі ступенем доктора філософії PhD у галузі освітніх наук значною мірою закладається як у програму вступу, так і в змісті підготовки здобувачів.

Як показує огляд програм вступного випробовування, представлених на сайтах інституцій-партнерів ІПООД та СумДПУ, укладачі враховують принцип наступності, зміст педагогічних навчальних дисциплін, які вступники опановували попередньо на бакалаврському та магістерському рівнях. Програма вступного фахового випробовування до аспірантури зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» в СумДПУ охоплює теми і питання таких педагогічних дисциплін, як «Загальні основи педагогіки», «Теорії і практики виховання», «Дидактика», «Школознавство», «Історія освіти і педагогічної думки», «Порівняльна педагогіка» [Програма вступного випробовування, 2024], в ІПООД – охоплює питання за розділами «Загальна педагогіка» (підрозділи «Загальні основи педагогіки», «Розвиток особистості», «Освітній процес», «Педагогічні інновації», «Учитель сучасної школи», «Теорія виховання», «Порівняльна педагогіка», «Методи педагогічних досліджень»); «Історія

загальної педагогіки», «Історія української школи і педагогічної думки», «Педагогічна освіта і освіта дорослих» [Програма вступного іспиту, 2024]. Під час вступних іспитів проводиться співбесіда щодо наукових інтересів, абітурієнти обґрунтовують дослідницькі пропозиції власних наукових досліджень.

Розглянемо освітньо-наукові програми (далі – ОНП) ІПООД та СумДПУ. Концепції акредитованих ОНП, як показує аналіз, урахують концептуальні засади науково-освітньої діяльності ІПООД та СумДПУ, що відображають загальнонаціональні, європейські тенденції у сфері освіти завдяки потужній роботі відділу змісту і технологій педагогічної освіти ІПООД та кафедри педагогіки СумДПУ. Науково-педагогічні колективи інституцій-партнерів спрямовують свою діяльність на формування здатності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти здійснювати дослідницько-інноваційну і професійно-педагогічну діяльність.

Поняття «освітньо-наукова програма» відповідно до «Стандарту і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» [Standards and Guidelines, 2015, с. 11], методичних рекомендацій щодо розроблення освітніх програм [Розроблення освітніх програм, 2014] розглядаємо як систему освітніх компонентів на третьому рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою; перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою (ЄКТС), необхідних для виконання програми, очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач.

Метою ОНП «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі» (2024), як показує огляд, колектив проєктної групи ІПООД визначив опанування досягнень національної і європейської педагогічної думки та освітньої практики; розвиток у майбутніх докторів філософії цінностей наукової та викладацької діяльності, професійно-наукової, мовнокомунікативної, інформаційної, методологічної культури, критичного мислення, педагогічної майстерності, інших компетентностей, необхідних для

професійної комунікації, науково-професійної і викладацької роботи, кар'єрного зростання у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих [Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих, 2024].

Мета освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» (2023) СумДПУ, за задумом проєктної групи, спрямована на підготовку конкурентоспроможних наукових і науково-педагогічних працівників, які здатні до креативної, автономної і відповідальної інноваційно-дослідницької, науково-педагогічної, проєктної, управлінської та експертно-дорадчої діяльності, готові розв'язувати значущі проблем у професійній сфері, що передбачає глибоке переосмислення наявних і створення нових цілісних знань та професійної практики, здійснення наукового дослідження в галузі загальної педагогіки, історії педагогіки чи порівняльної педагогіки, що характеризується науковою новизною та практичним значенням, із публічним захистом на засадах академічної доброчесності [Освітня програма 011 Освітні, педагогічні науки, 2023].

Кожна із ОНП загалом вдало поєднує освітній та науковий складники, враховує компетентності, програмні результати навчання відповідно до вимог Професійного стандарту викладача закладу вищої освіти (2021), а також Стандарту вищої освіти спеціальності 011, другий (магістерський) рівень вищої освіти (2021) і, наголошують укладачі, не має аналогів в Україні.

Зокрема, ІПООД – єдина в Україні державна наукова установа, що здійснює фундаментальні та прикладні дослідження у сфері освіти дорослих, має сталі традиції підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні, вирізняється унікальністю наукових шкіл у галузі неперервної освіти, педагогічної освіти і освіти дорослих. Особливості ОНП наукової інституції, про що підтверджують опитування стейкхолдерів, здобувачів, ураховують галузевий і регіональний контекст на основі сучасних тенденцій розвитку педагогічної освіти і освіти дорослих, полягають у поєднанні освітньої та наукової складової для виконання якісних досліджень у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих у вітчизняному і зарубіжному вимірах, сприянні професійному й особистісному розвитку майбут-

ніх викладачів-дослідників через урахування індивідуальної освітньої траєкторії, забезпечення академічної мобільності, продуктивної наукової комунікації.

Унікальність ОНП СумДПУ полягає в європеїзації організаційних, методологічних та змістових засад підготовки, у формуванні дослідницьких і трансверсальних компетентностей та інклюзивності; в регіональній складовій, проведенні наукових досліджень розвитку освіти в Північно-Східному регіоні та порівняльно-педагогічних досліджень для екстраполяції позитивного зарубіжного досвіду в закладах освіти Сум і Сумської області.

Освітній процес, як зазначено в ОНП інституцій-партнерів, побудований на принципах студентоцентрованого особистісно орієнтованого навчання, компетентнісного, системного, партисипативного, інтегративного підходів (СумДПУ); враховано також принципи інноваційності, прогностичності, гнучкості, реагування на суспільні зміни, єдності теорії і практики, неперервності, системності, поєднання національних освітніх традицій та світового досвіду, академічної доброчесності, прогностичності, забезпечення розвитку індивідуальної освітньої траєкторії, наставництва (ШООД).

Майбутні викладачі вищої школи зі ступенем доктора філософії PhD у галузі освітніх наук, відповідно до мети ОНП, мають оволодіти здатністю розв'язувати значущі проблеми в галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, здатністю до критичного аналізу й оцінки сучасних педагогічних явищ, генерувати нові ідеї під час вирішення практичних завдань наукової та/або професійної діяльності; проводити наукові дослідження із застосуванням інноваційних технологій на засадах міждисциплінарності та інклюзивності (СумДПУ) [Відомості про самооцінювання, 2021]; оволодіти професійно-науковою, мовнокомунікативною, інформаційною, методологічною культурою, компетентностями, важливими для науково-професійної та викладацької роботи, кар'єрного зростання у сфері педагогічної освіти й освіти дорослих (ШООД) [Освітня програма Педагогічна освіта, 2023]. Огляд відповідей за опитувальником для стейкхолдерів освітньо-наукової програми ШООД [Анкета, 2024] підтверджує, що серед затребу-

ваних фахових компетентностей стейкхолдери називають дослідницьку, інноваційну компетентність, викладацьку майстерність, уміння застосовувати наукові методи дослідження, генерувати інновації і реалізовувати їх у викладацькій та науковій діяльності.

Зміст підготовки фахівців за ОНП в інституціях відповідає державним вимогам, потребам ринку праці та розвитку професійних компетентностей майбутніх докторів філософії з освітніх наук; зміст освітніх складників визначається навчальним планом, у якому представлені, зокрема, обов'язкові та вибіркові навчальні дисципліни, вимірювані в кредитах ЄКТС.

Зміст ОНП ШООД [Освітня програма Педагогічна освіта, 2023] узагальнено за напрямками: тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та зарубіжжі; ретроспектива становлення педагогічної освіти; тенденції розвитку педагогічної освіти в умовах євроінтеграційних процесів; персонологія педагогічної освіти і освіти дорослих; розвиток мистецької освіти в українському і зарубіжному контексті. Зміст ОНП СумДПУ [Освітня програма 011 Освітні, педагогічні науки. 2023] враховує тенденції розвитку загальної середньої та вищої освіти в Україні та світі; історія становлення й розвитку позашкільної освіти в Північно-Східному регіоні; актуалізація soft skills; діджиталізація; педагогічна підтримка обдарованих дітей та учнівської молоді в Україні та світі; розвиток професійно-технічної та дуальної освіти в країнах Європейського Союзу; розвиток мистецької освіти в українському і зарубіжному контекстах тощо. ОНП ґрунтується на діяльнісному, особистісно зорієнтованому, компетентнісному підходах.

Розглянемо деякі з освітніх компонентів ОНП «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі»: «*Методологічні основи дослідження освітніх явищ і процесів*», «*Специфіка науково-експериментального дослідження*», «*Теорія і практика педагогічної освіти*», «*Освіта дорослих в Україні*», «*Технології навчання*». Використано як освітньо-наукову програму [Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих, 2023], так і робочі навчальні програми лекторів ШООД, електронні та інтерактивні онлайн-ресурси на платформі дистанційного навчання.

Під час опанування навчальної дисципліни *«Методологічні основи дослідження освітніх явищ і процесів»* здобувачі опрацьовують філософські та загальнонаукові засади дослідження освітніх явищ і процесів; здійснюють розгляд предмета наукового пошуку на конкретно-науковому рівні методологічного аналізу. Завдання, які пропонуються за ОК, передбачають визначення специфіки предмету дослідження, опрацювання положень синергетичного, системного, аксіологічного, феноменологічного підходів до аналізу педагогічних процесів. У межах дисципліни, як показує опитування викладачів [Опитувальник для викладачів, 2024], запропоновано відновити проведення методологічних семінарів з дослідження актуальних проблем педагогічної науки, що сприяють оволодінню навичками критичної інтерпретації досліджень у галузі вітчизняної та зарубіжної теорії/історії освіти і педагогіки, синтезу нових ідей.

На заняттях із ОК *«Специфіка науково-експериментального дослідження»* здобувачі опановують методи опису, ідентифікації, класифікації, зіставлення для визначення ключових тенденцій розвитку педагогічної освіти і освіти дорослих в Україні і зарубіжних країнах; здійснюють пошук, аналізують інформацію про еволюцію систем освіти зарубіжних країн з різноманітних джерел; здійснюють порівняльний аналіз освітньо-наукових проблем у міжнародному контексті; зіставляють закономірності й тенденції розвитку педагогічної теорії і практики в різних країнах світу.

Як показує аналіз, ОК *«Теорія і практика педагогічної освіти»* скориговано відповідно до рецензій стейкхолдерів (<http://ipood.com.ua/spivpracua-zi-steykholderami-011/>) та опитувань здобувачів у 2023–2024 рр. (<http://ipood.com.ua/monitoring-yakosti-osviti-011/>) з метою цілісного вивчення тенденцій розвитку педагогічної освіти в українському дискурсі; враховано потребу формувати здатність використовувати прийоми педагогічної майстерності, вербальної та невербальної комунікації; вмінь вибудувати педагогічну взаємодію на засадах співробітництва та партнерства; володіти технікою керування психічним самопочуттям.

У змісті дисципліни *«Освіта дорослих в Україні»* задля системного представлення

трендів розвитку освіти здобувачі ознайомлюються із історією і сучасним досвідом організації освіти дорослих; тенденціями освіти дорослих зарубіжжя та українськими тенденціями; світовими та українськими перспективами розвитку теорії і практики освіти дорослих. У межах занять та самостійної роботи здобувачі здійснюють історико-педагогічний аналіз ідей педагогів, науковців, традиції оригінальних систем підготовки вчителя в ЗВО України, а під час виробничої практики проєктують досвід порівняльних досліджень у контексті проблеми дослідження.

Дисципліна *«Технології навчання»* спрямовує перебіг навчання здобувачів на розвиток професійних якостей викладачів-дослідників: здатностей використовувати інформаційні ресурси в галузі сучасних інформаційних технологій для вирішення експериментальних і практичних завдань; застосовувати основні психологічні і педагогічні концепції, положення, теорії у викладацькій діяльності; стимулює до професійного самоосвіти, самозростання, самореалізації.

Отже, аналізовані ОК реалізуються в межах потреб забезпечення сталого розвитку та розвитку професійних компетентностей здобувачів.

Цикл професійної підготовки ОНП 011 Освітні, педагогічні науки СумДПУ [Освітня програма 011 Освітні, педагогічні науки. 2023] охоплює такі, зокрема, навчальні дисципліни, як *«Інноваційні компетентності доктора філософії»*, *«Історія вищої освіти»*, *«Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти»*, *«Професійна майстерність викладача ЗВО на засадах європеїзації»*, *«Методологія наукового пошуку здобувача освіти»*, *«Інноваційні технології у викладанні педагогічних дисциплін»* і передбачає формування передових концептуальних знань щодо новітніх теорій, технологій, методології вивчення теоретичних і прикладних проблем у сфері загальної педагогіки, порівняльної педагогіки та історії педагогіки, розвитку трансверсальних компетентностей.

У процесі викладання *«Інноваційні компетентності доктора філософії»* здобувачі навчаються: аналізувати наукові факти; систематизувати і узагальнювати освітні результати; ініціювати, розробляти й упроваджувати іннова-

ційні проекти в галузі загальної педагогіки, історії педагогіки та порівняльної педагогіки, проектувати та організувати викладання педагогічних дисциплін на підставі відповідної нормативно-правової та науково-теоретичної бази з використанням інноваційних технологій навчання.

ОК *«Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти»* спрямована на оволодіння системою педагогічних категорій і методів їх використання з метою розв'язання дослідницьких і практичних завдань освітньої та виховної діяльності в закладах вищої освіти [Сбруєва, 2021].

ОК *«Професійна майстерність викладача ЗВО на засадах європеїзації»* пропонує оволодіти навичками педагогічної майстерності, педагогічною технікою, здійснювати критичний аналіз концептуальних та методологічних знань у галузі науково-дослідної та професійної діяльності і на межі предметних галузей, інтерпретувати їх, синтезувати нові ідеї; розробляти та реалізовувати проекти; ефективно організувати та проводити навчальні заняття відповідно до вимог сучасної дидактики вищої школи в умовах традиційної, дистанційної та змішаної форм навчання, самостійну навчальну та наукову роботу студентів, запроваджувати актуальні результати власних досліджень в освітній процес закладів освіти.

Професійний блок навчальних дисциплін кожної ОНП взаємопов'язаний із блоком загальної підготовки, навчально-методичне забезпечення розроблено іноземними мовами у співпраці з фахівцями іноземних ЗВО. Наприклад, робоча програма та посібники ОК *«Етика наукового пошуку: філософські, мовні аспекти»* підготовлена англійською мовою [Semenog, Karpanov, 2024].

Специфіка змісту професійної підготовки для сталого розвитку зумовлює, як показує аналіз документів ІППОД та СумДПУ, форми: аудиторної (лекційні, практичні заняття), позааудиторної (індивідуальні консультації, написання та захист проектів, асистентська практика, науково-дослідна робота, написання дисертаційної роботи), використання проблемного, проблемно-пошукового методів навчання, інтерактивного навчання, методу проектів. Для здобувачів за кожною ОНП запропоновано диспути, дискусії, «круглі столи», тре-

нінги, мозкові атаки, ділові й рольові ігри. А для ефективного перебігу освітнього процесу з урахуванням індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів, оновлення та/або розроблення навчально-методичного забезпечення психолого-педагогічних дисциплін команда ІППОД розробила й апробувала грантовий проект від Національного фонду досліджень України (2022.01/0098) *«Максимізація ефективності ресурсів змішаного навчання в закладах вищої педагогічної освіти у воєнний час та повоєнного відновлення України»*. Тренінг-курс *«Здійснення змішаного навчання у ЗВО педагогічного профілю»* обсягом 60 год. (2 ЄКТС кредити) пройшли і науково-педагогічні працівники кафедри педагогіки СумДПУ (більш детально: <http://surl.li/brwmyx>). У співпраці колектив ІППОД та СумДПУ розробив та апробував у межах викладацької практики майбутніх докторів філософії навчально-методичний супровід практичної підготовки [Лук'янова, 2023], проводить викладацьку практику в дистанційному форматі, з урахуванням проблематики дисертацій, а оцінювання занять відбувається за критеріями: структурованість, змістовність, педагогічна майстерність, мовна культура, об'єктивне використання термінології, практикоорієнтованість (<http://ipood.com.ua/novini/trivae-vikladacka-praktika-aspirantiv-modelyuvannya-zanyat/>).

Отже, опанування педагогічних ОК (ураховуємо відомості про самооцінювання ІППОД, спостереження за освітнім процесом у 2023–2024 н.р.) сприяє формуванню таких програмних результатів навчання майбутніх докторів філософії PhD з освітніх наук, як здатність проектувати досвід порівняльних досліджень у викладацькій діяльності, удосконалювати зміст, форми, методи навчання з урахуванням інновацій; визначати завдання викладання і навчання; керуватися етичними принципами у викладацькій діяльності. Опанування визначених ОК ОНП 011 Освітні, педагогічні науки СумДПУ сприяє формуванню таких програмних результатів навчання: володіння системою педагогічних категорій і методів їх використання з метою вирішення дослідницьких і практичних завдань; знання в галузі професійної та наукової етики і готовність до її дотримання; здатність вирішувати проблеми дослідницької,

викладацької діяльності через використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, ефективно організувати та проводити навчальні заняття, організувати самостійну навчальну та наукову роботу студентів, запроваджувати результати власних досліджень в освітній процес.

Висновки. Проведений аналіз нормативних документів, аналіз науково-педагогічних джерел дав підстави припускати, що поняття «професійна компетентність педагога вищої школи» охоплює якість дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогічної діяльності; професійна компетентність враховує активне упровадження змішаного й дистанційного навчання, ролі навчальних консультантів, наставників. Підґрунтя розвитку професійної компетентності науково-педагогічних працівників зі ступенем доктора філософії PhD закладається у змісті освітньо-наукових програм.

Аналіз освітньо-наукових програм підготовки здобувачів PhD з освітніх, педагогічних наук Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України і Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, систематизація, порівняння та узагальнення змістового наповнення освітніх компонентів, спостереження за освітнім процесом засвідчили, що інституції адаптували освітній процес до викликів війни, здійснюють перебіг навчання через упровадження дистанційного формату, спрямовують свою діяльність на формування здатності здобувачів здійснювати дослідницько-інноваційну і професійно-педагогічну діяльність.

Концепції акредитованих ОНП ураховують концептуальні засади науково-освітньої діяльності ІООД та СумДПУ, що відображають загальнонаціональні, європейські тенденції у сфері освіти завдяки потужній роботі відділу змісту і технологій педагогічної освіти ІООД та кафедри педагогіки СумДПУ. Кожна з освітньо-наукових програм поєднує освітній та науковий складники, враховує інтегральну, загальні, фахові компетентності, програмні

результати навчання відповідно до вимог Професійного стандарту викладача закладу вищої освіти (2021), реалізовується в контексті євроінтеграційної векторності розвитку і є унікальною за своїми науковими дослідженнями в межах України і регіону, що дозволяє створити ефективне освітнє середовище для особистісного розвитку аспірантів, дає можливість здійснювати якісні дослідження з проблем загальної педагогіки, історії педагогіки чи порівняльної педагогіки на основі українського і зарубіжного досвіду педагогічної освіти і освіти дорослих, враховує регіональні потреби і особливості, використовує історичний досвід освітньої діяльності університетів.

На розвиток професійної компетентності здобувачів PhD з освітніх педагогічних наук значною мірою впливає змістове наповнення освітніх компонентів освітньо-наукових програм, які побудовані на принципах студентоцентризму, інклюзивності та персоналізації, враховують національний і міжнародний контексти. Аналізовані ОК реалізуються в межах потреб забезпечення сталого розвитку та розвитку професійних компетентностей здобувачів. У навчанні і викладанні використовуються інноваційні педагогічні технології, зокрема цифрові платформи, інтерактивні методи навчання, методи проблемного й проектного навчання.

Спільна робота цих інституцій у кризових умовах війни забезпечує ефективний розвиток професійної компетентності майбутніх докторів філософії, зокрема здатність викладати педагогічні дисципліни відповідно до вимог сучасної дидактики вищої школи в умовах традиційної, дистанційної та змішаної форм навчання, удосконалювати зміст, форми, методи навчання з урахуванням результатів власних наукових досліджень.

Особливості дослідження педагогічних умов розвитку професійної компетентності майбутніх докторів філософії в умовах посилення мультидисциплінарності ОК, розширення співробітництва із українськими та зарубіжними ЗВО задля обміну досвідом щодо реалізації спільних проєктів, розвитку наукових шкіл за різними напрямками спеціальності 011 розкрито в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анкета для стейкхолдерів освітньо-наукової програми. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2024/monitoryng_steykholdery_2024.pdf
2. Відомості про самооцінювання освітньої програми Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf;
3. Закон України «Про освіту». 2017. зі змінами 2023 р. URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.
4. Жабенко О.В. Підвищення рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників: право чи обов'язок. *Молодий вчений*. 2017. Т. 10. Вип. 50. С. 432-438. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711613/1/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A2%D0%AF_%D0%96%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf
5. Звіт «Про результати акредитаційної експертизи освітньої програми» Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. Освітня програма 51175 Освітні, педагогічні науки Рівень вищої освіти Доктор філософії Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. URL: https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/akreditacia/011_opn_58f79.pdf
6. Лук'янова Л.Б., Лянной Ю.О., Семенов О.М., Вовк М.П. Фахова практика вчителя: національний досвід та європейські цінності: посіб. Київ: Талком, 2023. 238 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13504/1/Fakhova%20prakyka%20vchytelia.pdf>.
7. Наказ МОН України від 16.10.2024 № 1466 «Про затвердження професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>.
8. Освітньо-наукова програма Освітні, педагогічні науки. Галузь знань 01 Освіта, педагогіка. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, 2023. URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/onp/onp_2023_osvitni_ped_nauki_51432.pdf
9. Освітньо-наукова програма «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Галузь знань 01 Освіта, педагогіка. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2024. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2023/ONP_011_2023_2024.pdf.
10. Об'єднання інституцій-партнерів «Педагогічна синергія». URL: <https://ipoodhab.com/pedagogical-synergy>.
11. Опитувальник для викладачів (спеціальність 011). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2024/monitoryng_vykladachi_2024.pdf
12. Програма вступного випробовування до аспірантури зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Суми. 2024. URL: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/asp/programy/011_osvitni_pedagogichni_nauki_fcf09.pdf
13. Програма вступного іспиту у галузі 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Суми. 2024. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2024/Program_istryt_011_2024.pdf.
14. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації / В.М.Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В.Таланова / За ред. В.Г.Кременя. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
15. Семеновська Л., Даниско О. Професійна компетентність викладача вищої школи як чинник інноваційних змін в освіті. *Педагогічні науки*. 2022. № 80. С.42–46. URL: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278193>.
16. Семенов О.М., Попова О.А., Кондрицька О.І. Трансверсальні компетентності у вимірах партнерської взаємодії: викладач і здобувач вищої освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Вип. 3, ч. 1. С. 111–120. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.17>.
17. Семенов О. М., Томашевська І.П. Підготовка докторів філософії у галузі 01 «Освіта / Педагогіка»: український досвід у вимірах євроінтеграційних пріоритетів. *Third Education Level: Quality Control Over Scientific-Professional Training of a PhD : individual issues : collective monograph / [edited by Myroslava Filipovych]*. Riga, Latvia : Izdevnieciba “Baltija Publishing”. 2021. С. 86-121.
18. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. К.: CS Ltd., 2015. 32 p. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf
19. Semenog O. Kapranov Ya. Ethics of Scientific Research: Philosophical, Linguistic Aspects. *Third (Educational and Scientific) Level: Handbook*. Sumy : Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University. 2024. 102 p. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/15704>

REFERENCES

1. Questionnaire for stakeholders of the educational and scientific program. Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2024/monitoryng_steykholdery_2024.pdf

2. Information on self-assessment of the educational program Pedagogical Education and Adult Education in Ukraine and Abroad. Specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences. Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2021. URL:http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf;
3. Law of Ukraine "On Education". 2017. as amended in 2023. URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.
4. Zhabenko O.V. Increasing the level of professional competence of scientific and pedagogical workers: right or duty. Young scientist. 2017. Vol. 10. Issue 50. Pp. 432-438. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711613/1/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A2%D0%AF_%D0%96%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf
5. Report "On the results of the accreditation examination of the educational program" Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. Educational program 51175 Educational, pedagogical sciences Level of higher education Doctor of Philosophy Specialty 011 Educational, pedagogical sciences. URL: https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/akreditacia/011_opn_58f79.pdf
6. Luk'yanova L.B., Liannyo Yu.O., Semenog O.M., Vovk M.P. Professional practice of a teacher: national experience and European values: manual. Kyiv: Talkom, 2023. 238 p. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13504/1/Fakhova%20prakyka%20vchytelia.pdf>.
7. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.10.2024 No. 1466 "On approval of the professional standard "Teacher of a higher education institution". URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>.
8. Educational and scientific program Educational, pedagogical sciences. Field of knowledge 01 Education, pedagogy. Specialty 011 Educational, pedagogical sciences. Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 2023. URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/onp/onp_2023_osvitni_ped_nauki_51432.pdf
9. Educational and scientific program "Pedagogical education and adult education in Ukraine and abroad". Field of knowledge 01 Education, pedagogy. Specialty 011 Educational, pedagogical sciences. Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2024. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2023/ONP_011_2023_2024.pdf.
10. Association of partner institutions "Pedagogical Synergy". URL: <https://ipoodhab.com/pedagogical-synergy>.
11. Questionnaire for teachers (specialty 011). Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2024/monitiryn_g_vykladachi_2024.pdf
12. Program of entrance exams for postgraduate studies in the specialty 011 Educational and pedagogical sciences. Sumy. 2024. URL: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/asp/programy/011_osvitni_pedagogichni_nauki_fcf09.pdf
13. Program of the entrance exam in the field 01 Education/Pedagogy in the specialty 011 Educational, pedagogical sciences. Sumy. 2024. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Doc_2024/Program_isspyt_011_2024.pdf.
14. Development of educational programs: methodological recommendations / V.M. Zakharchenko, V.I. Lugovyi, Y.M. Rashkevych, Zh.V. Talanova / Ed. V.G. Kremenya. K.: SE "NVC "Priority", 2014. 120 p.
15. Semenovska L., Danysko O. Professional competence of a higher education teacher as a factor of innovative changes in education. Pedagogical Sciences. 2022. No. 80. P.42–46. URL: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278193>.
16. Semenog O.M., Popova O.A., Kondrytska O.I. Transversal competencies in the dimensions of partnership interaction: teacher and higher education student. Academic studies. Series "Pedagogy". 2021. Issue 3, part 1. P. 111–120. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.17>.
17. Semenog O. M., Tomashevskaya I.P. Training of Doctors of Philosophy in the field 01 "Education / Pedagogy": Ukrainian experience in the dimensions of European integration priorities. Third Education Level: Quality Control Over Scientific-Professional Training of a PhD : individual issues : collective monograph / [edited by Myroslava Filipovych]. Riga, Latvia : Izdevnieciba "Baltija Publishing". 2021. P. 86-121.
18. Standards and Recommendations for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv: CS Ltd., 2015. 32 p. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv: CS Ltd., 2015. 32 p. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf
19. Semenog O. Kapranov Ya. Ethics of Scientific Research: Philosophical, Linguistic Aspects. Third (Educational and Scientific) Level: Handbook. Sumy: Sumy State A.S. Makarenko Pedagogical University. 2024. 102 p. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/15704>

O. M. SEMENOG

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language and Literature,
Sumy A. S. Makarenko State Pedagogical University, Sumy, Ukraine
E-mail: olenasemenog@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8697-8602>*

**DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PHD GRADUATES
IN EDUCATIONAL SCIENCES: EXPERIENCE OF PARTNER INSTITUTIONS**

The article summarizes the experience of the Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko regarding the development of professional competence of PhD candidates in educational sciences in wartime conditions.

The study used theoretical methods, in particular, the analysis of regulatory documents, scientific and pedagogical sources, the content of educational and scientific programs of partner institutions, as well as empirical methods, such as observation of the educational process.

The specifics of professional pedagogical training of candidates, adaptation of the educational process to crisis conditions are highlighted: updating educational components, taking into account national, European trends in the field of education, and the regional context. As a result of the study, it was confirmed that the scientific and pedagogical teams of the partner institutions adapted the educational process to the challenges of the war, implementing the course of study through the implementation of a distance format. Each of the educational and scientific programs combines educational and scientific components, takes into account the integral, general, professional competencies, program learning outcomes in accordance with the requirements of the Professional Standard of a Higher Education Institution Teacher, is implemented within the framework of the needs of ensuring sustainable development and is unique in its scientific research within Ukraine and the region. It was found out through surveys of teachers, applicants, and observation of the educational process that the course of the educational process allows creating an effective educational environment for the personal development of postgraduate students, provides an opportunity to carry out high-quality research on the problems of general pedagogy, the history of pedagogy or comparative pedagogy based on Ukrainian and foreign experience of pedagogical education and adult education, takes into account regional needs and peculiarities, and uses the historical experience of educational activities of universities.

It is noted that, in accordance with the cooperation agreement, the institutions carry out partnership interaction through the organization of conferences, webinars, joint research projects and updating educational programs in accordance with modern challenges, the development and testing of training courses for scientific and pedagogical workers, and teaching practice.

A comprehensive approach to the development of professional competence of PhD candidates ensures readiness for research and innovative activities.

Key words: educational and scientific program, training, Doctor of Philosophy PhD, educational sciences, pedagogy, student-centered approach, European integration priorities, educational process, professional competencies.